

ОЛІЙНИК

Анна Володимирівна,
аспірантка Державної наукової
сільськогосподарської
бібліотеки НААН України
(м. Київ)

**ДІЯЛЬНІСТЬ О.К. ФІЛІПОВСЬКОГО НА КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСНІЙ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ДОСЛІДНІЙ СТАНЦІЇ (1922–1929)**

У статті висвітлено матеріально-технічні проблеми становлення та діяльності КОСГДС. Проаналізовано науково-організаційну роботу вченого-агронома О.К. Філіповського упродовж 1922–1929 років.

У статье отражены материально-технические проблемы становления и деятельности КОСХОС. Проанализировано научно-исследовательскую работу учёного-агронома А.К. Филипповского на протяжении 1922–1929 годов.

In the article it was researched following issues concerning activity of the KOSXOS. There was analyzed scientific and publicism activity of scientist-agriculturist O.K Filipovsky (1922–1929).

Історія сільськогосподарської дослідної справи на українських землях звертає увагу на функціонування аграрної науки в окремих регіонах, завдяки таким агрономам і вченим як О.К. Філіповський. Київщина – один із головних регіонів України, природно-кліматичні умови якого дозволяють отримувати великі врожаї зернових, бобових та інших культур, тому галузеві дослідні інституції рослинного напрямку, а особливо Київська обласна сільськогосподарська дослідна станція, займалися пошуком технологічних підходів до вирощування зернових та бобових культур.

Вивчення наукової діяльності вченого започатковано Ф. Полонським [1, с. 23–36] та А. Шульгіним [2, с. 117–121], проте зазначений період роботи науковця висвітлено в історіографічних роботах недостатньо. Тож завданням

даної статті є дослідження діяльності Київської обласної сільськогосподарської дослідної станції за участю О.К. Філіповського та його наукова та публіцистична робота в 1922–1929 роках.

О.К. Філіповський брав безпосередню участь в організації Станції, спочатку як завідувач відділу рослинництва з 1922 по 1924 рр. З 1924 по 1929 рр. – як директор Станції, а також з 1929 року перебував на посаді директора з наукової частини [4, арк. 23–32 зв]. За час існування Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції О.К. Філіповський проявив себе як умілий організатор дослідної справи та як науковий співробітник. Не одну із своїх праць вчений-агроном написав про період заснування та діяльності Київської крайової станції: початковий етап становлення дослідної установи Філіповський описує в брошурі «Совещание по устройству в Киеве областной опытной станции» за 1910 рік [3, с. 20]. У 1925 році директор установи О.К. Філіповський описує діяльність Станції в статті «Нарис з історії Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції» [5; с. 3–5]. А в 1929 році він подає інформацію на цю ж тематику з таким заголовком: «Короткий огляд роботи Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції» [6].

Отже, щоб прослідкувати діяльність О.К. Філіповського на різних посадах у Київській обласній сільськогосподарській дослідній станції, потрібно звернутися до історії її заснування. Так, питання про організацію цієї установи розглядали на двох нарадах з влаштування в Києві Обласної дослідної станції в 1910 та 1911 роках.

На першій нараді в січні 1910 року розглядалося питання про те, чи треба Станції польова дослідна ділянка з типовим складом ґрунту цієї місцевості, чи всі дослідні будуть проводитися в лабораторіях. На цій же Нараді прийнято рішення, що Станції потрібна польова ділянка для проведення відповідної дослідної роботи відділами рослинництва та селекції. Не всі учасники наради погодилися з таким рішенням, вважаючи що польові умови м. Києва не відповідають потребам дослідницької роботи. Проте більшість висловилося за

створення Станції у великому науковому та культурному центрі. Згодом було прийняте рішення організувати Станцію в м. Києві, а для відділу рільництва виділити польову ділянку в межах території міста. На нараді в листопаді 1911 року таке рішення було підтверджено.

В 1913 році Комітетом Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції були призначені завідувачі таких відділів: пристосованої ботаніки – проф. М.К. Малюшицький, агрохімії – проф. О.І. Душечкін, ентомології – проф. Ю.М. Вагнер. Завідувача відділу рільництва не було обрано. Пізніше, в 1925 році, ця дослідна установа розширила склад співробітників та отримала кредити для персоналу. Спочатку вона тимчасово орендувала приміщення по вул. Нестерівській, буд 31. Пізніше почалися проблеми щодо забезпечення її землею у м. Києві [5, с. 3–4].

Спеціальною Комісією проводилося обстеження території м. Києва для виділення ділянки для Станції з відповідними ґрунтово-кліматичними умовами. За висновками обстеження Комісії були надані їй земельні ділянки на території колишньої Батієво-Гірської Філії Станції та урочище «Роток» з колишньої економії Браницької в м. Біла Церква. Установа розпочинає свою роботу на Батієво-Гірській ділянці з механічним складом ґрунту – лесовий суглинок, але дуже швидко виявилось, що ця площа не має відповідних умов для проведення науково-дослідної роботи. По-перше, ця територія мала за розмірами. По-друге, ґрунт Батієвої Гори не досить типовий для Правобережного Лісостепу.

Згідно з положенням про організацію ККСГДС планувалося виділити їй велику земельну ділянку біля м. Києва. Передбачалося розмістити на цій площі такі відділи: рільництва, зоотехнії та селекції. Наступним питанням, яке розглядала нарада на зібранні у 1910 році, був план розташування відділів на Батієво-Гірській земельній ділянці. На цій площі планувалося організувати роботу тих відділів, дослідження яких не залежать від складу ґрунту та природних особливостей даної території. Таку земельну ділянку було виділено відділам цієї Станції в м. Біла Церква.

Пізніше основною базовою ділянкою була визначена територія в м. Біла Церква. На цій ділянці Станція проводила свою досліdну роботу та поступово вдосконалювала її.

План подальшого будівництва цієї інституції був розглянутий і опрацьований учасниками цієї наради. Згідно з рішенням наради, більша половина роботи мала проводитись на частині території м. Біла Церква, оскільки там Цукротрест виділив земельну ділянку для проведення досліdної роботи відділу селекції. Установа намагалася розширити площу своєї території шляхом обміну ділянок з сільським населенням. Протягом деякого часу вона тісно співпрацювала з частиною наукових закладів м. Києва і в майбутньому намагалася підтримувати ці зв'язки ще тісніше.

Для того, щоб розвиток Станції відбувався на рівні інших досліdних установ, вона повинна бути забезпечена кабінетами та лабораторіями, без яких неможливе виконання запланованої досліdної роботи та утвердитися як самостійна установа. Для відділу рільництва лабораторія була побудована вже в 1928 році, а для відділу скотарства її планували побудувати влітку 1929 року.

У зимовий період частина фахівців та технічного персоналу повинна була опрацювати матеріали, які одержано протягом вегетаційного періоду в м. Києві. Саме в місті Києві фахівцям відділів надавалася можливість широкої консультації та співробітництва з боку наукових закладів [6, с. 4–5].

Підсобні господарства, які були передані досліdній станції, не забезпечували свій фінансовий стан. Пізніше виявилось, що жодне підсобне господарство не виділило коштів, щоб закупити знаряддя обробітку ґрунту. Більшість господарств не розпочали будівництво нових приміщень, також не вистачило коштів для зведення приміщень у м. Біла Церква. Землі підсобних господарств оброблялися найманими людьми. До 1924 року Станція не виділяла коштів на закупівлю господарських знарядь праці. Кошти, які надходили до бюджету за виконану роботу, витрачалися на оренду приміщення в м. Києві.

Сільське населення брало в оренду землі установи, а на ті гроші, які вони надавали, Станція купувала різний реманент, оскільки його постійно не вистачало.

У той час Товариство насінництва фінансово підтримує відділи, надаючи їм кредити. У зв'язку з цим установа планувала закласти досліди на виведення сортового насіння. Працівниками установи проведена робота щодо виведення сортового насіння, але відповідного догляду за культурами не було. З часом виявилася низька врожайність цих культур.

У 1924 році до Станції було приєднане Янишівецьке господарство, яке входило до складу території колишнього Таращанського «повіту». Керівництво Наркомзему розраховувало, що це господарство буде в майбутньому центром районної станції для дослідження чорноземних ґрунтів північного Лісостепу.

Упродовж деякого часу дослідну організацію поповнили й інші господарства – Переяславське біля м. Переяслав та Халаїмське господарство, яке знаходиться в 30 верстах від м. Києва, з гранулометричним складом ґрунту – пісок. Ділянка Халаїмського господарства була визначена як базова для розмноження селекційних сортів картоплі. Згодом установі була виділена площа під луки на Дніпрі біля впадання в нього р. Прип'яті, в урочищі «Гайдамацький Острів».

Становище дослідної інституції значно поліпшилося, а наукова робота була пожвавлена, коли на посаду директора у 1924 році затвердили агронома за освітою О. К. Філіповського. В той час О. К. Філіповський одержує для Станції кредитні кошти від Товариства насінництва на будівництво її приміщень та будівель. Тоді Товариство насінництва тісно співпрацювало зі Станцією. Коли збільшилися кредити Наркомзему, тоді збільшилися і власні кошти Дослідної установи, так як вона підпорядковувалася їй. З 1924 року Станція знаходилася на державному бюджеті [8, с. 158], [9, с. 109].

У 1926 році Філіповський займається організаційними питаннями по устаткуванню Станції так на кредити Наркомзему було збудовано два житлових будинки на території дослідного поля. Восени цього року на виділені

Товариству Насінництва кредити побудована стайня на 30 коней, закуплено 8 коней та доведено загальну їх кількість до 22 голів. Поліпшення матеріальної бази посприяло закладенню перших дослідів на полі.

У той час підсобним господарством Халаїм закуплено коней, впроваджена сівозміна поля під картоплю та озимину. В цьому господарстві проведені роботи щодо збереження сорока сортів картоплі в новому, спеціально збудованому для неї сховищі. В двохповерховому будинку, який знаходився на Батиевій Горі, відремонтовані вікна двох поверхів та обладнані кімнати для проведення літніх лабораторних робіт. Збудовані свинарники для племінних свиней.

Відділом рільництва який очолював О. К. Філіповський виконаний такий об'єм роботи: впроваджена і освоєна сівозміна поля, закладені досліді на полі. Відділ селекції впроваджував нові технології вирощування сортової картоплі. Також розпочато селекційну роботу по конюшині, закладено агрохімічні досліді, визначена ділянка для сільськогосподарських метеорологічних спостережень.

Робота відділу скотарства виявилася продуктивною: сформовано табун білоголової колонійської рогатої худоби та білих англійських свиней. Також цей відділ планував проводити досліді з силосуванням кормів та зеленими випасами.

З наведених фактів можна зробити висновок про те, що робота відділів виявилася продуктивною особливо таких як, відділ рільництва та скотарства, але фінансові питання не давали в повному обсязі виконувати запланованої роботи. В той час Станції треба було близько 150.000 крб. для вирішення організаційних питань таких як, будівництва сховища для збереження селекційної картоплі, стайні для коней; для ремонту двохповерхового будинку на Батиевій Горі, приміщення для роботи співробітників дослідної станції.

У подальшому планувалося введення і освоєння сівозміни для відділу селекції на території Білоцерківської Філії. Для проведення дослідів, відділу рільництва була виділена земля площею 70 гектарів.

Підсобним господарством у Янишівці збудовано нові будівлі (комора, стайня) та відремонтовано деякі житлові будинки. Для проведення дослідів це господарство використовувало лише двадцять п'ять відсотків площі, більша частина землі здавалася в оренду селянам. Підсобне господарство, яке знаходилося в м. Переяславі провело роботи щодо освоєння сівозміни на полях, ця земля оброблялася за умовами договору разом з селянами. В той період всі підсобні господарства Станції використовували для засіву площі сортове насіння.

В період організації Станції О. К. Філіповським наукова робота установи розвивалася повільно, оскільки коштів, що виділялися, хронічно не вистачало. Кожен рік вона боролася за своє існування, за поліпшення умов для господарювання. Та все ж таки відділ агрохімії під керівництвом Філіповського свої дослідження проводив у лабораторії в м. Києві, досліджував процес накопичення в ґрунті фосфору, азоту та калію.

О. К. Філіповський сприяв та контролював роботу всіх відділів КОСГДС, вирішував фінансові проблеми, які на той час, не давали виконувати запланованої роботи в повному обсязі. Тому всі відділи Станції поступово намагалися все ж таки виконати план роботи. Так, відділ ґрунтознавства розробив матеріали попередніх досліджень, провів досить значну роботу щодо картографії ґрунтів Київського краю та створив карту, яку було передано до друку. Кожний відділ намагався виконувати роботу, яка б не вимагала великих витрат, так відділ метеорології розробив матеріали про кліматичні умови цього краю. Відділ скотарства з 1923 року проводив дослідницьку роботу щодо силосування кормів та вивчення зелених випасів.

Відповідальна та копітка робота відводилася відділу селекції. У відділі зберігалася значна колекція старих сортів до 1924 року, та за час роботи до 1925 року було виведено декілька власних сортів картоплі [4, с. 5–6].

У 1926 році відділ зоотехнії, разом з директором О. К. Філіповським проводив дослідження в галузі тваринництва, та був переведений до м. Біла Церква, оскільки на території Батисевої Гори він не зумів повністю розвинути

свою дослідну роботу. Протягом цього року відділ прикладної ботаніки та селекції досліджував крім картоплі та озимої пшениці ще й багаторічні трави (конюшина), зернові стручкові культури та жито. З 1927 року розпочав свою роботу новий відділ установи – машинознавства.

При ККСГД Станції у 1926 році заплановано було ще створити відділ садівництва, для нього придбано земельну ділянку в Подільській губернії, але згодом цю ділянку використовували селяни. В результаті виявилось, що ця ділянка так і залишилась для селян. На місці цього відділу виникла самостійна Мліївська Садово Городня Станція, яка по Київському Краї виконувала завдання відділів Київської станції [5, с. 3].

За період з 1928–1929 рр., О. К. Філіповський займався науково-дослідною роботою та контролював діяльність відділів Київської обласної сільськогосподарської дослідної станції. Загальний бюджет Станції в ці роки складав 498.000 крб. Коштів вистачало для розробки нових проектів. До 1929 року за ініціативою О. К. Філіповського сформовано такі відділи: 1) рільництва, 2) скотарства у (м. Біла Церква), 3) агрохімії, 4) с.-г. метеорології 5) ентомології, 6) фітопатології, 7) пристосування, 8) економічний, 9) машинознавства, 10) прикладної ботаніки та селекції (з такими підвідділами: а) картоплі, б) кормових трав, в) злаків, г) бобових).

У 1929 році проведені такі наукові роботи за активної участі очільника Станції О. К. Філіповського: 1) в галузі селекції – складання атласу по анатомії та біології картоплі, вивчався сортовий склад та властивості насіння картоплі Київщини, ботанічний склад озимої пшениці; 2) в галузі селекції кормових культур: прослідковано продуктивність та якість різних кормових трав для Київщини, вивчався сортовий склад української конюшини, порівнювали її з російськими та закордонними сортами, розроблялася методика та техніка вивчення кореневої системи [10, с. 105].

У галузі селекції зернових та бобових культур проводилося: вивчення сортів різних зернових та бобових (горох, чечевиця, квасоля). Стаціонарне сортовипробування цих культур, селекція шляхом застосування комбінаційної

методики (гібридизація), проводилось експедиційне обстеження місцевого селекційного матеріалу.

У галузі машинознавства проводили дослідження з роботи апарату сіялок. У галузі рільництва займалися вивченням таких питань: дослідження проведення черговості сівозміни, порівняння продуктивності різних рослин в однакових умовах та вивчення впливу попередників у вирощуванні основних польових культур; вивчення азотистих добрив, форм, способів внесення та розподіл їх у сівозміні, вплив органічного добрива (гною) та фосфору, вивчення олійних культур, порівняння різних рослин та вивчення технології вирощування соняшника, сої та коноплі. Проводилося дослідження причин з розповсюдження хвороб серед злаків, картоплі, способи боротьби з цими хворобами [10, с. 106].

Всі Відділи Київської обласної сільськогосподарської дослідної станції за участю О. К. Філіповського в 1929 році провели результативну науково-дослідну роботу, щодо відповідної галузі в якій вони працювали. Показали, які поради та методики треба застосовувати до певної культури та складу ґрунту. Опрацювавши матеріали, щодо проробленої роботи відділів Станції вражає те, що відділи займалися вирощуванням великої кількості культур таких як: овочевих, олійних, злакових, бобових та конопляних. Співробітники відділів проводили різні дослідження, в напрямку удосконалення вирощування культур.

За період роботи в КОСГДС О. К. Філіповський опублікував близько 20 статей, 30 звітів, 25 рефератів, аналізував роботу Київської крайової дослідної станції, матеріали друкував у фаховому виданні трудів Київської краєвої сільськогосподарської дослідної станції. О. К. Філіповський в основному розглядав ті методики роботи у своїх працях, які він досліджував: «Основные подходы к построению программы отдела Полеводства Киевской областной опытной станции»[11]. Також вчений-агроном проводив дослідження в галузі тваринництва, матеріали яких друкував у співавторстві з В.П. Устьянцевим, З.М. Биком, Б.Л. Бломквістом у виданні ККСГДС під назвою «Матеріали обслідування білоголової колонійської раси великої рогатої худоби» за

1929 р. [12]. З 1923 і до кінця 1929 року було надруковано 36 випусків трудів Київської краєвої сільськогосподарської дослідної станції.

У 1926 році під керівництвом О. К. Філіповського видавався періодичний орган під назвою «Бюлетень ККСГДС». В 1927 році редколегія видала два примірники журналу «Шляхи сільського господарства Київського краю». У цьому науковому журналі О.К. Філіповський популяризував наукові та агрономічні знання для широкого кола агрономів та дослідників сільського господарства. В 1927 р. Філіповський проводив аналіз діяльності не тільки Київської Крайової сільськогосподарської дослідної станції, а також вивчав методику дослідної роботи й інших дослідних станцій, цей матеріал він висвітлював у зазначеному фаховому журналі з такої тематики: «Обзор методики работы опытных станций Киевского края» в № 1-2 за 1927 р [13, с. 3–20], та продовження у № 3-4 за 1927р [14, с. 10–24].

О. К. Філіповський досліджував різні питання з напряму рослинництва, одне з яких опублікував у журналі «Шляхи сільського господарства Київського краю» на таку тематику «До питання про причини загибелі озимини та трав 1928–1929 рр.». У цій статті він описав методику дослідження загибелі озимини, об'єднавши дані по районах. Разом з Д.В. Литовкіним – фахівцем з селекції озимини, вони практично самі обійшли поля з різними мікрорельєфами і встановили наявність зв'язків між мікрорельєфом й ступенем пошкодження озимини. У названій статті описані райони найбільшого пошкодження озимини, які розмістилися суцільною смугою з північного заходу на південний схід у напрямку течії річки Рось і її притоки річки Росави. В статті наведені таблиці, які характеризують пошкодження озимини в залежності від елементів мікрорельєфу: рівні місця, улоговини, схили південного і східних напрямків, схили північного та західних напрямків.

На думку О.К. Філіповського, мікрорельєф й співвідношення його частин мають основне значення в питанні про пошкодження озимини, тому виявити вплив таких чинників, як роль пару, застосування органічних добрив, роль сорту і інше, можна тільки на основі доведеної рівності будови поверхні

рельєфу. Після того, як було проаналізовано вплив чистих парів, удобрених органічним добривом та не удобрених сортів пшениці, тоді автор оприлюднив висновки з обстеження озимини.

Рекомендації Філіповського за результатами досліджень, дали можливість наступним поколінням зменшити ступінь пошкодження посіву озимини. Він рекомендував до програми дослідів з озиминою включити досліди щодо техніки снігозатримання та виведення зимостійких сортів.

Найкращим державним заходом посіву кращих сортів пшениці та збереження врожаїв О. К Філіповський вважав будівництво елеваторів, у яких до літа мала б зберігатися певна кількість озимого зерна, що забезпечить населення на випадок загибелі озимини [15, с. 23–33].

Багато уваги О.К. Філіповський приділяв аналізу роботи дослідних станцій. Своє бачення різних питань в сільськогосподарському виробництві, висвітлює у своїй статті «Зведення основних моментів роботи дослідних станцій Київського Краю в справі вивчення питань сівозміни» за 1928 рік. У ній на основі систематизації дослідів по Носівській, Чарторійській, Миронівській та Уманській станціях він виявив дійсне співвідношення ролі різних попередників у тісному зв'язку з використанням, кожним з них, поживних речовин. Щоб перевести наукову роботу в зрозумілу загалу форму користування, О.К. Філіповський виступив на Нараді з пропозицією щодо виділення коштів Районним і Крайовим Станціям на розробку найтипівіших сівозмін по всіх Станціях краю. В майбутньому це дало можливість на практиці агрономічним кадрам використовувати карти типових сівозмін [16, с. 11–20].

О. К. Філіповський досліджував у своїх роботах вплив факторів на підвищення родючості ґрунтів Київщини, матеріал цих дослідів він подає на 72 сторінках у журналі ККСГДС на тему: «Головні фактори підвищення врожайності на Правобережжі Лісостепу, їх ефективність та оцінка» за 1929 рік [17, с. 8–20].

Отже, опрацювавши матеріали щодо облаштування Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції можна стверджувати, що

О. К. Філіповський був одним із керівників, який дійсно сприяв вирішенню проблем, щодо повноцінного створення відділів цієї Станції. Саме він домовився з Наркомземом, щоб отримати позику для Станції на спорудження будівель та на їх обладнання, що допомогло їй надалі покращити своє матеріальне становище. В 1925 році за підтримки О. К. Філіповського створюються нові відділи Дослідної станції: сільськогосподарської економіки, рільництва та фітопатології. У зв'язку з цим з'являються нові робочі місця, збільшується кількість співробітників. За період роботи на Київській крайовій сільськогосподарській дослідній станції О.К. Філіповський працював та проявив себе на різних посадах таких як: завідувачий відділом рільництва та економіки і як директор ККСГДС, сприяв тому, щоб покращити науково-дослідну роботу і не тільки.

Під керівництвом Філіповського була сформована редколегія, яка займалася виданням збірників трудів Станції та журналу «Шляхи сільського господарства Київського краю» (ШСГКК), а також у 1926 році видавався періодичний орган Станції – «Бюлетень Київської Краєвої Сільськогосподарської Дослідної Станції». Директор Станції активно займався і публіцистичною роботою, своє бачення різних питань в сільському господарстві він описує в фахових збірках Станції та інших виданнях. Поради О. К. Філіповського і в наш час є актуальними, і їх використовують в сільськогосподарській галузі.

Список використаної літератури

1. *Полонський Ф.* Соціально-економічний зміст теорії професора О. К. Філіповського / Федір Полонський // Укр. агроном. – 1928. – № 10. – С. 23–36.
2. *Шульгин А.* Про останній виступ проф. Філіповського (Матеріали обслідування білоголової колонійської раси великої рогатої худоби) / А. Шульгин // Шляхи соц. реконструкції сіл. госп-ва. – 1930. – Вип 1. – С. 117–121.
3. *Филипповский А. К.* Совецание по устройству в Кieve Областной опытной станции / А. К. Филипповский // Хозяйство. – 1910. – № 3-5. – 20 с.
4. *ЦА ФСБ* Росії. Особова справа № Р–37316. О. К. Філіповського, арк. 23–32 (зв).

5. *Філіповський О. К.* Нарис з історії Київської краєвої сільськогосподарської дослідної станції / О. К. Філіповський // Бюлетень ККСГДС. – 1925. – Ч. 2. – С. 3–8.

6. *Короткий* огляд роботи Київської краєвої сільськогосподарської дослідної станції. – К. : Вид-во Київської краєвої с.-г. дослід. ст., 1929. – 140 с. – ([Труди] / Київська краєва с.-г. дослід. станція ; вип. 16).

7. *Центральний* державний архів вищих органів влади і управління (далі ЦДАВО) України, ф. 27, оп. 9, од. зб. 614. [Матеріали про роботу сільськогосподарських дослідних станцій. Архівний фонд Наркомземсправ УРСР], арк. 11, 11(зв.).

8. *ЦДАВО* України, ф. 27, оп. 5, од. зб. 231. [Сільськогосподарська площа досвідних станцій, які знаходяться на держбюджеті у 1924 році], арк. 158.

9. *ЦДАВО* України ф. 27, оп. 5, од. зб. 231. [Матеріали об організації и работе опытных станций апрель 1924, октябрь 1925 г.], арк. 109.

10. *Наукові* установи та організації УСРР. – Х., 1930. – С. 105–106.

11. *Філіповський О. К.* Основные подходы к построению программы отдела Полеводства Киевской областной опытной станции / О. К. Філіповський. – К. : Вид-во редакц.-вид. ком. при ККСГД ст., 1929. – 94 с. – ([Труди] / Київська краєва с.-г. дослід. станція ; № 2).

12. *Матеріали* обслідування білоголової колонійської раси великої рогатої худоби / О. К. Філіповський, В. П. Устьянцев, З. М. Бик, Б. Л. Бломквіст. – К., 1929. – 358 с. – ([Труди] / Київська краєва с.-г. дослід. станція ; № 3).

13. *Філіповський А. К.* Обзор методики работы опытных станций Киевского края / А. К. Філіповський // Шляхи сіл. госп-ва Київського краю. – 1927. – № 1-2. – С. 3–20.

14. *Філіповський А. К.* Обзор методики работы опытных станций Киевского края / А. К. Філіповський // Шляхи сіл. госп-ва Київського краю. – 1927. – № 3-4. – С. 10–24.

15. *Філіповський О. К.* До питання про причини загибелі озимини та трав 1928–1929 / О. К. Філіповський // Шляхи сіл. госп-ва Київського краю. – 1929. – № 5-6. – С. 23–33.

16. *Філіповський О. К.* Зведення основних моментів роботи досвідних станцій Київського краю в справі вивчення питань сівозміни / О. К. Філіповський // Шляхи сіл. госп-ва Київського краю. – 1928. – № 1-2. – С. 11–20.

17. *Філіповський О. К.* Головні фактори підвищення врожайності на Правобережжі лісостепу, їх ефективність та оцінка / О. К. Філіповський, Н. О. Цитович // Шляхи сіл. госп-ва Київського краю. – 1929. – № 1-2. – С. 8–80.